

for language improvement. The synergistic effect of combining the technical capabilities of LLMs with pedagogical guidance and expert evaluation is emphasized, ensuring the effectiveness of the educational process and promoting the development of professional communicative competence.

The study also addresses the methodological and ethical aspects of integrating LLMs into the learning process, including teacher preparation, training students to critically evaluate model outputs, ensuring academic integrity, and protecting personal data. Practical recommendations are proposed for designing adaptive learning scenarios, combining automated feedback from LLMs with periodic expert review, and organizing a digital educational environment oriented toward the individualized development of students.

Key words: foreign language training, Ukrainian language, foreign students, individualized learning, large language models.

Дата надходження статті: 04.11.2025 р.

Прийнято до публікації: 13.11.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Бордюг Н. С.

УДК 378.046-021.68

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi60.675>

Навроцька М. М.*,

orcid.org/0009-0006-0870-5365

ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено педагогічним стратегіям формування відповідальної особистості. Уточнено сутність поняття «відповідальність» та визначено її багатокомпонентну структуру, що формується під впливом соціальних норм, досвіду та виховання.

Особливу увагу приділено молодшому шкільному віку як критичному періоду у становленні особистості дитини. Обґрунтовано, що ефективне формування відповідальності в освітньому процесі потребує застосування особистісноорієнтованого навчання, яке враховує індивідуальні особливості, розвиває самостійність, внутрішню мотивацію та відповідальність за результати власного навчання.

Окреслено роль інтерактивного навчання в розвитку відповідальної особистості, зокрема через стимулювання критичного мислення, створення навчальних ситуацій та інтеграцію освітніх стандартів як засобу розвитку. Наголошено на значенні спільної діяльності, обміну ідеями, аргументації власної думки у формуванні відповідальної та активної особистості.

Зазначено, що формування відповідальності вимагає комплексного підходу, який поєднує традиційні та інноваційні педагогічні методи. В умовах воєнного стану та вимушеного дистанційного навчання ця якість набуває особливого значення, оскільки учні змушені організовувати навчальний процес самостійно, а вчителі – адаптувати освітній процес до нових реалій. Використання сучасних технологій і адаптивних методик не лише забезпечує ефективне навчання, а й сприяє розвитку відповідальності, самостійності та критичного мислення, що є ключовими компетенціями для майбутнього покоління.

Зроблено висновок, що педагогічні стратегії формування відповідальної особистості потребують системного підходу та активного залучення учнів до навчального процесу, ухвалення рішень і соціальної взаємодії. Використання сучасних педагогічних стратегій дозволить підготувати молодше покоління до усвідомленої, відповідальної діяльності в суспільстві.

Ключові слова: відповідальність, педагогічні стратегії, особистісно-орієнтоване навчання, інтерактивне навчання, освітній процес.

*© Навроцька М. М.

Постановлення проблеми. Сучасне суспільство потребує особистостей, здатних брати на себе відповідальність за власне життя, професійну діяльність і громадянську позицію. В умовах швидких соціокультурних змін зростає значення педагогічних стратегій, спрямованих на формування відповідальної особистості. Відповідальність як інтегральна якість виявляється в усвідомленні наслідків власних рішень, здатності діяти відповідно до моральних і соціальних норм, а також у готовності до саморозвитку та співпраці.

Формування цієї риси є важливим завданням освіти, що передбачає застосування комплексного підходу, який включає розвиток критичного мислення, самостійності, емпатії та здатності до рефлексії. Сучасні педагогічні стратегії мають відповідати проблемам часу, поєднуючи традиційні методи виховання з інноваційними технологіями навчання, що сприяють особистісному зростанню учнів.

Аналіз досліджень. Проблема формування відповідальної особистості є предметом досліджень у педагогіці та психології. Багато науковців розглядають відповідальність як інтегральну якість, що включає моральну свідомість, здатність до самоконтролю, критичне мислення та автономність в ухваленні рішень. Вітчизняні та зарубіжні дослідники (В. Сухомлинський, Ж. Піаже, Е. Еріксон, Я. Коменський, К. Ушинський, Й. Песталоцці, А. Макаренко, І. Бех, Ш. Амонашвілі, М. Левківський, Т. Колесіна, М. Левківський, Б. Ніколаїчев, Н. Левітов) наголошують, що розвиток відповідальності відбувається у процесі соціалізації, коли особистість набуває досвіду взаємодії, засвоює норми суспільства та вчиться прогнозувати наслідки своїх дій. Сучасні дослідження підтверджують, що ефективними педагогічними стратегіями розвитку відповідальності є проектна діяльність, проблемне навчання, ситуаційний аналіз і наставництво (К. Роджерс, Г. Гарднер).

Мета статті – визначити та проаналізувати педагогічні стратегії, які спрямовані на формування відповідальної особистості в освітньому процесі.

Викладення основного матеріалу. Категорія відповідальності є основоположною в системі духовно-моральних цінностей, оскільки вона об'єднує розвиток таких моральних рис, як сумління, рішучість і добросовісність. Саме рівень сформованості відповідальності у свідомості особистості є запорукою життєстійкості як окремої людини, так і суспільства загалом.

Відповідальність у загальному сенсі є моральною рисою особистості, що характеризує здатність людини відповідати за свої вчинки [7, с. 46]. З іншого боку, відповідальність дає змогу суспільству здійснювати моральне оцінювання вчинків людини, оскільки, як і інші риси особистості, вона виявляється в різних сферах людської діяльності [16].

Із педагогічної точки зору важливо, що особистість є не лише об'єктом відповідальності, а й її суб'єктом, який самостійно та добровільно виконує свої обов'язки перед суспільством. Тому відповідальність нерозривно пов'язана зі свободою особистості і є способом її вираження.

За словами С. Занюка, відповідальність людини за свої вчинки виявляється в усіх аспектах її життя. Тому зміст відповідальності розкривається через взаємозв'язок таких особистісних якостей, як мужність, терпимість, стриманість, цілеспрямованість, працьовитість, дисциплінованість, чесність, точність, діловитість та інших [4].

М. Іванчук пропонує аналізувати цю проблему в межах семантичного поля відповідальності, що, на його думку, дозволить виявити глибинні зв'язки між такими важливими категоріями, як якість особистості, цінність, відповідальність, свобода та інші [5].

На думку Т. Федорченко, відповідальність слід розуміти як свідому та активну спрямованість особистості на досягнення певного результату своєї діяльності [15]. З цього можна зробити висновок, що відповідальність дозволяє встановити бажаний результат виконуваних дій і вимагає прикладання необхідних вольових зусиль для його досягнення.

В. Сахарова визначає відповідальність як чотирикомпонентну систему, що включає суб'єкта відповідальності (того, хто відповідає), інстанцію (того, перед ким несе відповідальність), об'єкт відповідальності (те, за що відповідає) та санкцію (ступінь відповідальності й способи впливу – як саме відбувається відповідь). Натомість Т. Сидорова, аналізуючи соціальну відповідальність, окрім когнітивного, мотиваційного та поведінкового компонентів, також виокремлює її зовнішню та внутрішню структуру [14].

Є. Сап'ян та О. Милославська вважають, що відповідальність формується як результат суб'єктивного сприйняття соціальних норм і вимог у свідомості людини. Вони виокремлюють семикомпонентну структуру відповідальності, що включає емоційний, поведінковий, вольовий, нормативний, когнітивний, мотиваційний і ціннісно-смысловий компоненти. На їхню думку, саме така комплексна взаємодія складових дає змогу повноцінно відобразити індивідуально-психологічні особливості відповідальності особистості, а також визначає характер її відповідальних учинків і поведінки [12, с. 135].

М. Савчин у своїх педагогічних дослідженнях щодо відповідальності як особистісної якості дітей визначає її як цілісну інтегративну характеристику, що є внутрішнім критерієм рівня розвитку учнів початкової школи. Учений виокремлює у структурі відповідальності такі компоненти:

– ідейно-спонукальний – включає обмежене уявлення дітей про відповідальність, що зумовлює невелику свободу відповідальних дій через недостатнє засвоєння норм і навичок відповідальної поведінки;

– інтелектуальний – зорієнтований передусім на кінцевий результат, а не на процес чи мотив діяльності;

– вольовий – виявляється у нестійкості, слабкій ефективності та недостатній усвідомленості відповідальних дій;

– емоційний – відзначається безпосередністю, імпульсивністю й активним впливом на всі інші компоненти відповідальності [11, с. 192].

Відповідальність, як і інші духовно-моральні якості, формується з раннього дитинства. Молодший шкільний вік відіграє ключову роль у становленні особистості дитини, адже саме в цей період закладаються основи моральної поведінки та формується її суспільна спрямованість.

Здійснюючи аналіз історичного розвитку взаємодії школи та сім'ї, С. Заєць зазначає, що впродовж навчання в початкових класах моральна свідомість учнів зазнає значних змін. У міру розширення їхнього кола спілкування та формування колективу однокласників у класі відбувається поступове накопичення морального досвіду. За таких умов суспільна оцінка вчинків, знань і особистісних якостей набуває для дитини все більшого значення [3].

Аналізуючи різні підходи до структури відповідальності, можна зробити висновок, що ця якість є багатокомпонентною й інтегративною характеристикою особистості, яка формується під впливом соціальних норм, досвіду та виховання.

Загалом відповідальність включає когнітивний (знання про відповідальність), мотиваційний (внутрішні спонукання до відповідальних дій), поведінковий (реальні дії), емоційний (переживання, пов'язані з відповідальністю) та вольовий (здатність до свідомого самоконтролю) компоненти. Деякі дослідники також додають нормативний (усвідомлення суспільних вимог) і ціннісно-смысловий (відображення відповідальності в системі особистісних цінностей) аспекти. Відповідальність є не лише усвідомленою поведінковою характеристикою, а й глибоким особистісним утворенням, що наповнює всі рівні психічної діяльності людини та визначає її здатність діяти відповідно до моральних і соціальних норм.

Формування відповідальності особистості в освітньому процесі потребує застосування ефективних педагогічних стратегій, серед яких важливе місце займає

особистісноорієнтоване навчання. Цей підхід передбачає врахування індивідуальних особливостей, потреб і можливостей кожного учня, що сприяє розвитку самостійності, внутрішньої мотивації та відповідальності за власне навчання.

Прикладом такого підходу в освіті та вихованні є методика М. Монтесорі. У її основі лежать три ключові принципи: виховання має бути вільним, індивідуальним і базуватися на спостереженні за дитиною. Це постає проти уніфікованих навчальних програм, які обмежують можливість дитини розвиватися у власному темпі та відповідно до своїх інтересів.

А. Макаренко та В. Сухомлинський також приділяли значну увагу віковим та індивідуальним особливостям учнів. Так, другий із них наголошував, що ефективність виховання залежить від розуміння внутрішнього світу дитини, її особистих переживань, досягнень і труднощів. Він закликав учителів не лише працювати з класом як колективом, а й бачити в кожному учневі унікальну особистість [8].

А. Макаренко у своїй роботі керувався принципом «Максимальна повага до людини – і водночас високі вимоги до неї».

І. Смагін виділяє такі ознаки особистісноорієнтованого навчання:

- у його центрі – унікальність та цінність кожної дитини, її суб'єктивний досвід у процесі навчання. На відміну від традиційного підходу, який спрямований на засвоєння соціальних функцій і стандартних моделей поведінки, цей метод акцентує увагу на індивідуальному розвитку;

- воно не просто враховує особливості учня, а передбачає активне залучення його особистісного досвіду, що сприяє глибшому засвоєнню знань;

- сутність цього підходу розкривається через стимулювання особистісних функцій учня на основі його переживань та індивідуального досвіду, підкреслюючи його унікальність і діяльнісний характер;

- навчальний процес будується таким чином, щоб викликати осмислення та аналіз, зокрема через зіставлення різних поглядів, суперечності у сприйнятті змісту, зміну статусу учня в навчальній діяльності тощо;

- основною одиницею для розуміння і побудови навчального процесу є навчальна ситуація, яка дозволяє гнучко адаптувати матеріал під потреби учня;

- освітній стандарт у цьому підході не є кінцевою метою, а виконує функцію орієнтира, що визначає напрямки та межі використання навчального матеріалу для розвитку особистості на різних етапах освіти. Він також забезпечує узгодженість між рівнями навчання та вимогами до особистісного зростання учня;

- критерії оцінювання особистісноорієнтованого навчання пов'язані з параметрами особистісного розвитку, проте їх складно чітко визначити та виміряти в практичній діяльності [13].

Особистісноорієнтоване навчання ґрунтується на врахуванні унікальності кожного учня, активному використанні його особистісного досвіду та створенні умов для самостійного осмислення знань. Його ключові особливості – індивідуальний підхід, стимулювання критичного мислення, застосування навчальних ситуацій та інтеграція освітніх стандартів як засобу розвитку, а не кінцевої мети.

Активна участь учнів у процесі навчання, розвиток їхніх особистісних якостей, як-от самостійність, ініціативність і відповідальність, зосереджено на стратегії формування відповідальної особистості через інтерактивне навчання.

Інтерактивні методи навчання – це підхід до пізнання та організації взаємодії між учителем і учнями, який відбувається у формі спільної діяльності. У такому процесі всі учасники активно взаємодіють, обмінюються інформацією, разом розв'язують проблеми, моделюють різні ситуації, аналізують власні та чужі дії, а також занурюються в атмосферу ділової співпраці для пошуку рішень [1].

Використання інтерактивних технологій на будь-якому уроці дає змогу вчителю зробити навчальний процес більш дослідницьким, сприяти пошуку, аналізу

та порівнянню різних фактів, явищ і точок зору. Це допомагає учням краще сформувати та усвідомити власну позицію [10, с. 6]. Інтерактивні технології навчання включають такі методи, як «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Займи позицію», «Навчаючи – вчуся», робота в парах і трійках, розігрування сюжетних завдань, «Ажурна пилка», «Коло ідей», «Акваріум» та інші [9].

О. Буштрук зазначає такі ознаки інтерактивного навчання:

- наявність спільної мети (яка може бути різною для кожного учня) та чітко визначених очікуваних результатів навчання;
- орієнтація на суб'єктивний досвід кожного учня під час навчання;
- навчання побудоване на основі діалогу, що може мати різні форми – між викладачем та учнями, між учнями між собою, між учнями та комп'ютером;
- співпраця в навчанні, позитивна взаємозалежність учнів, заохочення до творчості;
- досягнення особистих успіхів можливе тільки при досягненні успіху всіма учасниками навчального процесу;
- ініціативність і активність всіх учнів у навчанні;
- створення комфортних умов для навчання, щоб учень відчував свою інтелектуальну спроможність;
- наявність проблемних завдань, обмін знаннями, ідеями, методами діяльності, а також формування і відстоювання власної думки в атмосфері взаємної підтримки та доброзичливості;
- уникання домінування однієї точки зору чи виступів, які ставлять одного учасника над іншими;
- комбінація індивідуальної, парної, групової та колективної роботи [2, с. 155].

Наведені принципи інтерактивного навчання сприяють розвитку відповідальної особистості, підвищенню активності учнів та їхній здатності до самостійного ухвалення рішень. Вони допомагають створити таке навчальне середовище, де кожен учень може зробити свій внесок, спираючись на власний досвід, а також розвивати творчість і ініціативність. Спільна мета, взаємозалежність у досягненні успіху, обмін ідеями та аргументація власної думки в атмосфері взаємопідтримки і доброзичливості дозволяють досягти не лише інтелектуального розвитку, а й формування соціально відповідальної та активної особистості.

Формування відповідальності в освітньому процесі потребує застосування різноманітних педагогічних стратегій, що поєднують традиційні та інноваційні підходи. В умовах війни та вимушеного переходу на дистанційне навчання ця якість набуває ще більшого значення, адже учні змушені самостійно організовувати свій навчальний процес, а педагоги – знаходити ефективні методи взаємодії в нових реаліях. Використання сучасних технологій та адаптивних методик сприяє не лише засвоєнню знань, а й розвитку самостійності, відповідальності та здатності до критичного мислення, що є важливими навичками для майбутнього суспільства.

І. Крамаренко вважає, що сучасні інноваційні технології суттєво підвищують ефективність освіти, даючи учням змогу активніше взаємодіяти з навчальними матеріалами та застосовувати отримані знання на практиці. Використання віртуальних лабораторій і штучного інтелекту сприяє розвитку критичного мислення, практичних навичок та аналітичних здібностей. Проте вчений стверджує, що традиційні методи навчання залишаються ключовими для засвоєння теоретичних знань, формування комунікативних і соціальних навичок. Поєднання традиційного й інноваційного підходів забезпечує збалансований освітній процес, що сприяє всебічному розвитку учнів. Класичні методи допомагають краще опанувати базові концепції та формують академічну дисципліну, тоді як інноваційні технології, зокрема віртуальні симуляції, роблять навчання більш інтерактивним і захопливим. Такий комплексний підхід забезпечує глибоке засвоєння знань, що є надзвичайно важливим для підготовки молоді до сучасних випробувань і наукових досягнень [6].

Висновки. Отже, педагогічні стратегії формування відповідальної особистості потребують системного підходу та активного залучення учнів до навчального процесу, ухвалення рішень і соціальної взаємодії. Використання сучасних педагогічних стратегій дозволить підготувати молодше покоління до усвідомленої, відповідальної діяльності в суспільстві.

Подальший науковий пошук у сфері формування відповідальної особистості може бути пов'язаний із дослідженням впливу цифрових технологій на розвиток у молодого покоління відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Арделян О. Г. Загальнопізнавальні вміння як компонент критичного мислення молодших школярів. *Рідна школа*. 2016. № 4. С. 78–80.
2. Буштрук О. Інтерактивні методи навчання у початковій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 38 (1). С. 153–158. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/38_2021/part_1/25.pdf
3. Заєць С. С. Ретроспективний аналіз становлення педагогічної взаємодії школи і сім'ї. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2011. Вип. 29. С. 40–50.
4. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посіб. Київ, 2002. 303 с.
5. Іванчук М. Г., Цуркан Т. Г. Зарубіжний досвід впровадження освітніх програм для батьків. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*. 2017. No 7 (23). С. 60–68.
6. Крамаренко І. С., Галегова О. В. Інноваційні підходи до навчання в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : педагогіка та психологія*. 2024. № 5. С. 22–32. URL: <https://reicst.com.ua/pmtp/article/view/2024-5-06-01/2024-5-06-01>
7. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ, 2001. 514 с.
8. Розенберг А. Я. Системний підхід у педагогіці В. О. Сухомлинського. *Педагогіка і психологія*. 1998. № 3. С. 5–13.
9. Руденко Н. М. Інтерактивність як спосіб ефективної взаємодії і навчання студентів. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 25–29.
10. Савченко О. Я. Формування у молодших школярів загальнонавчальних комунікативних умінь і навичок. *Початкова школа*. 2014. № 10. С. 6.
11. Савчин М. В. Вікова психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав. 2005. 360 с.
12. Сап'ян Є. О., Милославська О. В. Відповідальність як особистісна характеристика. *Особистість, суспільство, закон: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора С. П. Бочарової / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ*. Харків. Харків, 2019. С. 133–136.
13. Смагін І. І. Особистісно орієнтоване навчання в сучасній загальноосвітній школі: реальність чи перспективи? *Вісник Житомирського державного університету: науковий журнал. Педагогічні науки*. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка Житомир, 2012. Вип. 61. С. 50–54.
14. Ушакова Т. Ю. Структурні компоненти відповідальності: теоретико-методологічний аналіз. *Наука і освіта*. 2015. № 3. С. 106–112.
15. Федорченко Т. Є. Соціально-педагогічні засади профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: автореф. ... дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05; Держ. закл. «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка». Луганськ, 2013. 44 с.
16. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. Т. VI. 742 с.

References:

1. Ardelian, O. H. (2016). Zahalnopiznavalni vminnia yak komponent krytychnoho myslennia molodshykh shkoliariv [General cognitive skills as a component of critical thinking of younger schoolchildren]. *Native school*, 4, 78–80 [in Ukrainian].
2. Bushtruk, O. (2021). Interaktyvni metody navchannia u pochatkovii shkoli [Interactive teaching methods in primary school]. *Current Issues of Humanities*, 38 (1), 153–158. Retrieved from https://www.aphn-journal.in.ua/archive/38_2021/part_1/25.pdf [in Ukrainian].
3. Zaiets, S. S. (2011). Retrospektyvnyi analiz stanovlennia pedahohichnoi vzaiemodii shkoly i simi [Retrospective analysis of the formation of pedagogical interaction between school and family]. *Theory and methods of teaching and upbringing*, 29, 40–50 [in Ukrainian].

4. Zaniuk, S. S. (2011). *Psykhologhiia motyvatsii* [Psychology of motivation]. Kyiv [in Ukrainian].
5. Ivanchuk, M. H., & Tsurkan, T. H. (2017). Zarubizhnyi dosvid vprovadzhennia osvितnikh prohran dlia batkiv [Foreign experience in implementing educational programs for parents]. *Wschodnioeuropejskie Magazine Naukowe*, 7 (23), 60–68 [in Ukrainian].
6. Kramarenko, I. S., & Halehova, O. V. (2024). Innovatsiini pidkhody do navchannia v umovakh voiennoho stanu [Innovative approaches to education under martial law]. *Problems of modern transformations. Series: pedagogy and psychology*, 5, 22–32. Retrieved from <https://reicst.com.ua/pmtp/article/view/2024-5-06-01/2024-5-06-01> [in Ukrainian].
7. Yarmachenko, M. D. (Ed.). (2001). *Pedahohichni slovnyk* [Pedagogical Dictionary]. Kyiv [in Ukrainian].
8. Rozenberh, A. Ya. (1998). Systemnyi pidkhid u pedahohitsi V. O. Sukhomlynskoho [Systemic approach in pedagogy of V. O. Sukhomlynsky]. *Pedagogy and Psychology*, 3, 5–13 [in Ukrainian].
9. Rudenko, N. M. (2014). Interaktyvnist yak sposib efektyvnoi vzaiemodii i navchannia studentiv [Interactivity as a method of effective interaction and teaching of students]. *New pedagogical thought*, 1, 25–29 [in Ukrainian].
10. Savchenko, O. Ya. (2014). Formuvannia u molodshykh shkoliariv zahalnonavchalnykh komunikativnykh umin i navychok [Formation in the younger schoolchildren general education communicative skills and abilities]. *Primary School*, 10, 6 [in Ukrainian].
11. Savchyn, M. V. (2005). *Vikova Psykhologhiia* [Age Psychology]. Kyiv [in Ukrainian].
12. Sapian, Ye. O., & Myloslavska, O. V. (2019). Vidpovidalnist yak osobystisna kharakterystyka [Responsibility as a personal characteristic], *Osobystist, suspilstvo, zakon, Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj pamiaty profesora S. P. Bocharovoi* [Personality, society, law, Proceedings of the international scientific and practical conference dedicated to the memory of Professor S. P. Bocharova]. Kharkiv [in Ukrainian].
13. Smahin, I. I. (2012). Osobystisno oriientovane navchannia v suchasni zahalnoosvitni shkoli: realnist chy perspektyvy [Personally oriented learning in a modern comprehensive school: reality or prospects]. *Bulletin of I. Franko Zhytomyr State University. Pedagogical sciences*, 61, 50–54 [in Ukrainian].
14. Ushakova, T. Yu. (2015). Strukturni komponenty vidpovidalnosti: teoretyko-metodolohichni analiz [Structural components responsibility: theoretical and methodological analysis]. *Science and Education*, 3, 106–112 [in Ukrainian].
15. Fedorchenko, T. Ye. (2013). Sotsialno-pedahohichni zasady profilaktyky deviantnoi povedinky shkoliariv v umovakh sotsiokulturnoho seredovyscha [Socio-pedagogical principles of prevention of deviant behavior of schoolchildren in the conditions of socio-cultural environment]. (Extended Abstract of Doctor's Thesis). Luhansk Taras Shevchenko National University. Luhansk [in Ukrainian].
16. Shynkaruk, V. I. (Ed.). (2002). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Kyiv [in Ukrainian].

Navrotska M. M.,

orcid.org/0009-0006-0870-5365

PEDAGOGICAL STRATEGIES FOR THE DEVELOPMENT OF A RESPONSIBLE PERSONALITY

The article is dedicated to the pedagogical strategy of forming a responsible personality, where responsibility is considered an integral quality that manifests in the awareness of the consequences of one's decisions, adherence to moral and social norms, and readiness for self-development and cooperation. The essence of the concept of "responsibility" is clarified, and its multi-component structure, which is shaped under the influence of social norms, experience, and upbringing, is defined.

Particular attention is given to early school age as a critical period in the formation of a child's personality. It is substantiated that the effective development of responsibility in the educational process requires the implementation of a learner-centered approach that takes into account individual characteristics, fosters independence, internal motivation, and accountability for one's learning.

The role of interactive learning in developing a responsible personality is outlined, particularly through stimulating critical thinking, creating learning situations, and integrating educational standards as a means of development. The importance of collaborative activities, idea exchange, and argumentation of one's opinion in shaping a socially responsible and active personality is emphasized.

It is noted that the formation of responsibility requires a comprehensive approach that combines traditional and innovative pedagogical methods. Under martial law and forced distance learning, this quality becomes especially significant, as students must organize their learning process independently, while teachers need to adapt the educational process to new realities. The use of modern technologies and adaptive methodologies not only ensures effective learning but also promotes the development of responsibility, independence, and critical thinking—key competencies for the future generation.

It is concluded that pedagogical strategies for fostering responsibility contribute to the upbringing of conscious, active, and socially responsible citizens capable of making independent decisions and engaging in productive interactions within society.

Key words: responsibility, pedagogical strategies, learner-centered learning, interactive learning, educational process.

Дата надходження статті: 09.10.2025 р.

Прийнято до публікації: 20.10.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Примакова В. В.

УДК 373.3/.5+377]:005.336.2-047.37

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi60.676>

Прокопів Л. М.*,

orcid.org/0000-0001-8661-510X

Деренюк М. П.*,

orcid.org/0000-0002-6914-8797

НАСТУПНІСТЬ ШКІЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ДОСЛІДНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми формування дослідницьких компетентностей здобувачів освіти в контексті забезпечення наступності між шкільною та професійною освітою. Актуальність дослідження зумовлена сучасними освітніми трансформаціями, орієнтацією на компетентнісний підхід і потребою підготовки здобувачів, здатних до самостійної пізнавальної та науково-дослідницької діяльності.

Проаналізовано наукові підходи до визначення сутності поняття «дослідницька компетентність», розкрито її інтегративний характер та структурні компоненти, зокрема мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, інформаційно-комунікаційний і рефлексивний. Обґрунтовано положення про те, що формування дослідницької компетентності є поетапним процесом, який реалізується впродовж усього освітнього шляху здобувача та потребує узгодженості змісту й результатів навчання на різних рівнях освіти.

Увагу зосереджено на аналізі принципу наступності як педагогічної умови забезпечення безперервного розвитку дослідницьких умінь від загальної середньої до професійної та вищої освіти. Розкрито особливості реалізації змістовної та методичної наступності у формуванні дослідницьких компетентностей, окреслено роль інноваційних освітніх технологій, проєктної діяльності, тьюторського супроводу, наукових гуртків і студентського самоврядування в розвитку дослідницької активності здобувачів освіти.

У статті узагальнено теоретичні положення та сформульовано практичні рекомендації щодо забезпечення наступності шкільної та професійної освіти у процесі формування дослідницьких компетентностей здобувачів.

Ключові слова: компетентність, науково-дослідницька діяльність, студентське самоврядування, професійна підготовка, професійна освіта, вища освіта, компетентності, інноваційні технології, заклад вищої освіти, педагогіка новітньої школи, тьюторство, педагогіка професійної освіти.

*© Прокопів Л. М.

*© Деренюк М. П.